

liturgi och ecklesiologi. Den är också intressant för den som är intresserad av reflektion över kyrklig praktik som inte i första hand betraktar kyrkan som ett sociologiskt fenomen, utan som ett teologiskt.

*Karin Rubenson
Doktorand, Uppsala*

Stina Fallberg Sundmark (red.). *Kristen gudstjänst: En introduktion. Skellefteå: Artos & Norma. 2018. 311 s.*

En antologi om kristen gudstjänst svarar mot något centralt i kyrkans liv, dess förutsättning. Gudstjänsten beskrivs ofta vara av central betydelse för kyrkan. Anders Ekenberg ger den en kyrkokonstituerande roll, vilket inte är ovanligt oavsett samfundstillhörighet. Författarna är hemmahörande i vitt skilda samfund och grundade i olika akademiska fält. Centralt i boken är kristen gudstjänst utifrån två perspektiv; i ena delen utifrån konfession och tradition, i andra delen utifrån olika akademiska discipliner och delämnena.

Den första delen innehåller beskrivningar av olika kyrkotraditioner. Gudstjänsten betraktas från romerskt-katolskt (Anders Ekenberg), östkyrkligt (Mikael Sundkvist), svenskkyrkligt (Mikael Löwegren), frikyrkligt (Joel Halldorf) och pentekostalt (Sune Fahlgren) håll. Den andra delen innehåller ett antal tematiska kapitel kring pluralism och mångfald (Stephan Borgehammar), gudstjänstrum (Britt-Inger Johansson), materialitet (Stina Fallberg Sundmark), musik (Mattias Lundberg) och ekumenik (Ninna Edgardh). Hela boken inleds med ett kapitel om ritperspektiv av Anders Ekenberg och avslutas med ett kapitel om liturgikens utmaningar av Sven-Erik Brodd.

Det som möter läsaren är en grundlig lärobok kring gudstjänst på grundutbildningsnivå. Detta syfte når författarna och redaktören väl. Författarna, mycket kunniga inom området, skriver enkelt och begripligt på ett

kreativt sätt. Det som skrivs är väl förankrat i tradition, forskning och folklighet.

I bokens första del skriver författarna inifrån sina egna traditioner samtidigt som texterna baseras på annat material än bara de personliga och partikulära erfarenheterna. Historiskt och empiriskt material skymtar bakom framställningarna gjorda av erfarna forskare. Att själv vara en del av fältet är ofta en styrka men riskerar också att skapa en frestelse att beskriva "sin" berättelse. Detta är en fråga om normativitet där de flesta författare balanserar väl. Mikael Löwegren skriver sitt kapitel om gudstjänst i Svenska kyrkan, vilket är en grannlaga uppgift. Den historieskrivning och den bild jag får av Löwegrens Svenska kyrkan stämmer tyvärr inte riktigt överens med min partikulära erfarenhet av samma samfund. Det är vanligt förekommande att vi berättar om våra samfund utifrån våra sammanhang och möter kontrasterande erfarenheter från ett annat sammanhang. Det finns i viss mån parallella spår i historieskrivningen av Svenska kyrkan vilket också är intressant att ta sin utgångspunkt i. Vissa delar av nämnda historieskrivning saknas. Det som beskrivs av liturgiska tendenser stämmer väl med en del av Svenska kyrkans gudstjänstliv men det saknas också vissa aspekter. Låt mig ta ett exempel: Den liturgiska förnyelsen beskrivs ha skett i en riktning – mot mer liturgisk rikedom. Hela Svenska kyrkan består inte av den typen av mylla även om jag personligen uppskattar den typen av jord, gissningsvis också Löwegren. Den liturgiska försöksverksamheten som strävat efter förnyelse genom nya former som förekommit i Svenska kyrkan sedan 1968 saknas i beskrivningen liksom den låg- och folkkyrklighet som fortfarande präglar i alla fall stora delar av de två nordliga stiftet.

Histeskrivningen av ett samfund som gått från uniform enhet till pluralitet och mångfald vill jag också utmana något. För även om det i viss grad stämmer att det funnits strävan och önskan om uniformitet har det sett annorlunda ut i praktiken. Svenska

kyrkan har alltid brottats med lokala variationer och praktiker som utvecklats utanför det reglerade. Stormaktstiden är en förhållandevis kort tid under Svenska kyrkans historia, i synnerhet om linjerna dras hela vägen tillbaka till de tidiga kristna församlingarna.

De flesta författarna har en föredömlig historieskrivning, i synnerhet Edgardh, Fahlgren, Halldorf, Ekenberg, Sundkvist och Lundberg. Joel Halldorf beskriver mötet i väckelse och frikyrklighet, en komplex uppgift som genomförs väl. Halldorf har tidigare skrivit en liknande text i boken *Söndag: Gudstjänst i en ny tid*. I denna nya text framträder klarhet och tydlighet i högre grad och Halldorf lyckas väl med att beskriva det komplexa utan att det blir rörigt. Mycket beror denna tydlighet på att analysen med de bärande dragen i mötet fått ge struktur åt innehållet. Som kyrkohistoriker lyckas Halldorf med konststycket att framställa mångfalden i olika delar av väckelse och frikyrklighet utan att skugga dem med sin egen position.

Att personer som inte verkar inom den akademiska teologin beskriver gudstjänsten från sitt forskningsområde är en styrka. Det finns emellertid vissa luckor i Britt-Inger Johanssons beskrivning av gudstjänstrummet. Det herrnhutiska arvet och metodistisk tradition som kommit till uttryck i kyrkorummet hade kunnat berika framställningen. Beskrivningen av samtida samfund är väl schematisk och visar på en något föråldrad bild av samtiden.

Sven-Erik Brodds vetenskapsteoretiska kapitel om gudstjänsten är relevant för förståelsen av helheten. Stephan Borgehammars perspektiv på delaktighet och Stina Fallberg Sundmarks perspektiv på det materiella i gudstjänsten känns både i tiden och relevant för framtiden. Här anar vi något som inte bara beskriver historien utan som också visar vägen för empirisk forskning och fortsatt analys med syfte framåt.

I boken anar jag hur ämnet liturgik tydligt vidgats från att enbart vara historiskt inriktat med intresse för gudstjänstens ordningar

och texter till att också omfatta ett intresse för gudstjänstens praktiker och studier med empiriska metoder. I detta fall finns en tydlig koppling mellan de kyrkliga reformsträvanden som sker på liturgiskt område i praktiken och den akademiska forskning som nu sker, båda med en tydlig koppling till vår kulturella samtid.

Jag gläds över boken och ser redan nu många användningsområden för den i undervisningen. Boken har goda förutsättningar att inte bara fungera väl som undervisningsmaterial i liturgik på grundnivå utan också bidra till vidare förståelse kring den centrala kristna praktiken gudstjänst.

*Elin Lockneus
Doktorand, Stockholm*